

SIMON SZABOLCS

Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom

HELYESÍRÁSI SAJÁTOSSÁGOK SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK ÉS PEDAGÓGUSJELÖLTEK KÖRÉBEN

1. Bevezetés

A helyesírás-tanítással, a tanuló ifjúság helyesírásával (annak egyre romló színvonalával), a helyesírási hibákkal kapcsolatban egyfolytában vitatkoznak pedagógusok, oktatók, nyelvészek. Vannak nyelvészek, oktatók, akik elnézőbbek a helyesírási hibák vonatkozásában. Sőt, a helyesírásnak egyáltalában nem tulajdonítanak túlságosan nagy jelentőséget. Mégis elsősorban a tanárok azon a véleményen vannak, hogy nem mondhatunk le a helyesírásra való törekvés igényéről, hiszen az egységes helyesírási gyakorlat biztosítja az egységes írott kódot a beszélőközösség minden tagja számára. A helyesírási normához igazodás az írásban stabilitást eredményez, az íráskép nagyfokú állandósága pedig megkönnyíti az olvasónak az információ felfogását és feldolgozását (Szántó 2013: 63). Nyelvi kisebbségi helyzetben mindez különösen fontos: „A helyesírás vonatkozásában egyelőre nem ennyire erőteljes a többségi nyelv hatása, bár a kisebbségi magyar nyelvű sajtótermékek helyesírás alapú vizsgálatai azt bizonyítják, hogy ez a terület sem mentes az idegen befolyástól” (Misad 2013: 45).

A helyesírási készség nem velünk született adottság. A fokozatosság és a folyamatosság didaktikai elvének érvényesítése mellett célszerű kibontakoztatnunk tanítványainkban az ösztönös íráskészségtől a tudatos helyesírási jártasságig, az elméleti – elsősorban grammatikai – ismeretek gyarapodásával párhuzamosan. Ennek a kompetenciának a kialakítása nem kis problémát jelent a pedagógusoknak és a tanuló ifjúságnak egyaránt (Kiss 2010; Misad 2011, 2013; Nagy 2016; Simon 2010, 2013). Meg kell találni azonban hozzá a leghatékonyabb eljárásokat. (A helyesírás-tanításhoz, illetve módszereihez vö. Antalné Szabó 2015.)

A helyesírás alapjait az általános iskola alsó tagozatában szükséges lerakni, mert erre épül a később megszerzett tudás. Azért fontos kihasználni ezt az időszakot, hogy a tanulók szilárd alapra építkezhessenek. Az anyanyelvi tantárgy-pedagógia szerint az általános iskola 5–9. osztályában a magyartanár legfontosabb feladatai közé tartozik a helyesírás tudatosítása, azaz a szabályok elsajátíttatása. Az anyaországban és a kisebbségi magyar területeken jelenleg hatályos tantervek megegyeznek abban, hogy a szűkös nyelvtanórák kereteiben van a pedagógusoknak lehetőségük arra, hogy fejlesszék, gyarapítsák a tanulók helyesírási ismereteit.

A jelen írásomban néhány nyugat-szlovákiai magyar tannyelvű gimnáziumi osztály és a Selye János Egyetem Tanárképző Karán tanuló pedagógusjelöltek helyesírásában található sajátosságokat tekintem át egy országos szintű felmérés feladatlapja, illetve egy tollbamondás alapján. A felmért helyesírási sajátosságok között a nyelvjárással, illetve a szlovák nyelvi hatással (Simon 2013: 61) is magyarázható hibatípusok is előfordulnak. A vizsgáldás során választ szerettem volna kapni arra, hogy a magyar környezetben élő tanulóifjúságnak, a gimnazistáknak és a pedagógusjelölt egyetemi hallgatóknak milyen a helyesírásuk.

2. Helyesírás az általános és a középiskolákban. A tantervi szabályozás – mit tartalmaznak a tantervek?

Szlovákiában a központi tanterv, az ún. *Állami művelődési program* (alaptanterv) magyar nyelv és irodalom tantárgyra vonatkozó része több szinten is magában foglalja a helyesírást.

Az általános és a középiskola alaptantervében a helyesírás megjelenik mint tananyag-tartalom külön az egyes évfolyamok magyar nyelvi tananyagában. Ezenkívül természetesen a követelmények szintjén is; a tanulók számára követelmény a különféle típusú, így a helyesírást illető szótárak – különös tekintettel *A magyar helyesírás szabályaira* – használatában való jártasság elérése; a magyar helyesírási szabályok gyakorlati alkalmazásának képessége a tanulók fejlettségi szintjének megfelelően, illetve a saját szövegeik kijavításának képessége. Tömören, a tanulók számára követelmény a külön- és az egybeírás fontosabb szabályainak ismerete, az összetett szavak helyesírása, a tulajdonnevek (személy-, intézménynevek, földrajzi nevek, feliratok, illetve azok származékainak) helyesírása, a *j*, *ly*, a felszólító mód jelének helyesírása, írásban jelölt hasonulásokkal kapcsolatos tudnivalók, rövidítések, az interpunkciós jelek, a keltezés helyesírása.

3. Hogyan vélekednek a helyesírásról az általános és a középiskolás tanulók és tanáraik?

Egy korábbi felmérésünkben (Ledneczky és mtsai. 2013) egyebek mellett azt a kérdést is vizsgáltuk, hogyan vélekednek az alap- és a középiskolás tanulók arról, vannak-e nehézségeik a magyar nyelv és irodalom tantárgy tananyagának elsajátításában. Felmérésünkben ugyanezt a pedagógusok szemével is láttattuk. A felmérés során fény derült arra, hogy mind az általános, mind a középiskolás tanulóknak nehézséget jelent a helyesírás a tanuló és a pedagógusok egybehangozó véleménye alapján.

A felmérésben megkérdezett általános iskolás tanulók 80%-a úgy válaszolt, hogy a magyar nyelv és irodalom tantárgy valamelyik részterületével problémája van. A válaszadók 40%-ának épp a helyesírás jelenti a legnagyobb nehézséget (Simon 2013: 56). A középiskolások szintén hasonlóan vélekedtek; 78,6%-uknak gondjuk van a tantárgy valamelyik

részterületével. Ugyanakkor a legnagyobb problémát számukra is a helyesírás jelenti (30,5%).

Ha a tanulóktól és a tanároktól kapott adatokat egybevetjük, érdekes jelenségeket figyelhetünk meg. A tanárok véleménye megegyezik a tanulókéval abban, hogy a tanulóknak a tantárgy tanulásában a legnagyobb gondot épp a helyesírás jelenti. A tanárok szerint azonban ez a probléma jóval nagyobb, mint ahogy azt a diákok gondolják. Az általános iskolában tanító pedagógusok 66,9 %-a és a középiskolai tanárok 72,1%-a nyilatkozott így (Simon 2013: 56).

4. Egy felmérés eredményei

A jelen tanulmányban kutatásunk tárgyát részben egy, a szlovákiai Szabványosított Pedagógiai Mérések Nemzeti Intézete által lebonyolított országos szintű próbamérés során felhasznált feladatlap egyik feladatának értékelése képezte.

A feladat arról szólt, hogy a diákoknak egy meghatalmazást kellett írniuk megadott feltételekkel. A javítókulcs alapján a feladatot legfeljebb 8 ponttal lehetett értékelni abban az esetben, ha a meghatalmazás szövege tartalmazott a javítókulcsban megadott 8 fontos adatot (pl. a meghatalmazó és a meghatalmazott neve, a meghatalmazás célja, keltezés stb.). A javítókulcs ugyanakkor nem határozta meg, hogy a tanulók helyesírását is figyelembe kellene venni az értékelésben. Vizsgálódásunk a feladattal kapcsolatban elsősorban a helyesírási sajátosságok feltárására irányult.

A feladatot az alábbi javítókulcs alapján értékeltük:

Készítsen meghatalmazást osztálytársának, hogy átvehesse azt a könyvcsomagot, amelyet Ön nyert a Palóc Társaság pályázatán! A meghatalmazásnak 8 lényeges adatot kell tartalmaznia.

Kidolgozás, példa:

Meghatalmazás

Meghatalmazom Molnár Gézát, az Ipolysági Magyar Tannyelvű Gimnázium diákját, (lakhely: Ipolyság Béke utca 4.), hogy a Palóc Társaság pályázatán nyert könyvcsomagomat átvegye.

Németh Borbála

Ipolyság, 2012. január 10.

Tanúk:

Véshi Péter

Ipolyság, Bem tér 19.

Kecskés Gábor

Ipolyság, Balassi u. 12.

A feladatot 86 gimnazista végezte el. Közülük 29 lány és 57 fiú. Az eredményeket az 1. táblázat és az 1. ábra tartalmazza.

Elért pontszám	Lányok száma	Fiúk száma	Lányok és fiúk összesen	Százalékban
0	0	3	3	3,5
1	2	3	5	5,8
2	3	3	6	7,0
3	2	13	15	17,4
4	6	16	22	25,6
5	8	15	23	26,7
6	2	3	5	5,8
7	5	1	6	7,0
8	1	0	1	1,2
Összesen	29	57	86	100,0

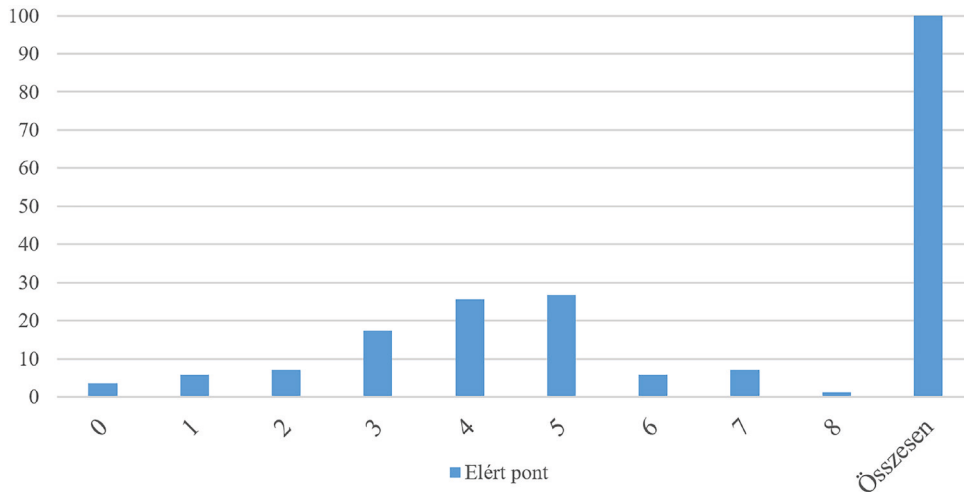
1. táblázat: Szlovákiai magyar gimnazisták teljesítménye egy országos szintű feladatlap egyik tesztételében (feladat: meghatalmazás megfogalmazása)

A táblázatban feltüntetett adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a legtöbb tanuló (23, illetve 22) az összes megszerezhető 8 pontból 5, illetve 4 pontot szerzett meg (26,7%; 25,6%), vagyis a teljesítménye közepesnek értékelhető. Meglepő, hogy 3 tanuló (fiú) nem szerzett pontot, ugyanakkor a teljes pontszámot 1 tanulónak (lány) sikerült elérnie. A táblázat adataiból az is kiolvasható, hogy a lányok teljesítettek jobban. A lányok átlagos teljesítménye 4,6 pont (57,5%), a fiúk átlagos teljesítménye 3,71 pont (46,3%); összesítve 4,15 pont (51,8%).

A feladat megfogalmazásakor a tanulók jellemző módon a következő típusú helyesírási hibákat követték el: hosszú mássalhangzók helyesírása (*születet – született; hogy az álltalam – hogy az általam; miadt – miatt*); igeekötők helyesírása (*át veheted a csomagot – átveheted a csomagot; betegség miatt nem tudom át venni – betegség miatt nem tudom átvenni*); különírás és egybeírás (*alul írott – alulírott; nemtudom átvenni – nem tudom átvenni; résztvenni – részt venni*); keltezés (*május 31.-ei – május 31-i*); keltezés írása szlovákos sorrendben; szlovákos személynévi forma (*Nikoleta – Nikolett*); központosítás.

Emellett megemlíthetjük, hogy fogalmazásaik még az alábbi sajátosságokat tartalmazták: agrammatikus szerkezetek, inadekvát stílus (*személyes megjelenést nem tudok kivitelezni*); szlengszavak és -kifejezések a szövegben; egyeztetési hibák; kapcsolási hibák a szövegben; egyéb pragmatikai hibák (pl. a meghatalmazás műfajához nem tartozik a megszólítás – ez viszont nagyon sok esetben előfordul).

Elért pontszám százalékban kifejezve

1. ábra: Szlovákiai magyar gimnazisták teljesítménye egy országos szintű feladatlap egyik tesztételében (feladat: meghatalmazás megfogalmazása)

5. A pedagógusjelöltek helyesírási készségei

A pedagógusjelöltek helyesírási készségét egy általunk összeállított tollbamondás eredményeivel mértük fel. A tollbamondást a Selye János Egyetem Tanárképző Kara óvó- és tanítóképző szakos, illetve a magyart valamilyen szakpárral hallgató egyetemistái írták meg. Megjegyezzük, hogy az óvó- és tanítóképző szakos hallgatók a mesterképzés 1. évfolyamát végezték, a magyart szakpárral hallgatók pedig az alapképzés 3. évfolyamát.

5.1. A feladatról

A hallgatóknak egy 188 szónyi terjedelmű tollbamondást kellett megírniuk. (Szónak a két szóköz közötti egységet tekintettük.) A tollbamondás a helyesírás különféle területeihez tartozó kérdéseket tartalmazott: például a magán- és a mássalhangzók időtartamának jelölése, a kis- és a nagy kezdőbetűk; a tulajdonnevek helyesírása; a külön- és az egybeírás; a központosítás; a közbevetés jelölése; a szóelemzés elvének érvényesítése; a *j*, *ly* helyesírása; a felszólító módú igék helyesírása stb. A szöveg ez utóbbival volt leginkább megtűzdelve, tekintettel arra, hogy általában épp a felszólító módú igék helyesírása jelenti az egyik legnagyobb nehézséget a hallgatóknak.

5.2. Az adatok értékelése

Az összes tollbamondás kijavítása¹ után megállapítottuk, hogy a hallgatók a szövegben összesen 39 helyen követtek el helyesírási hibát. A 39 helyen elkövetett helyesírási hibára összesen 54 pontot gyűjthettek össze. A helyesírási hibák utáni magasabb pontszám miatt van, hogy a tollbamondásban előfordultak súlyos, ún. „szarvashibák” is (pl. *lőj – löj; mondd – mond; kijebbb – kiljebb; lesz – lessz*). Ezeket két hibaponttal értékeltük, a kisebb vétségeket azonban csak egyvel. Így 54 hibapont lett volna a leggyengébb teljesítményt nyújtó hallgató értékelése, amennyiben lett volna ennyire gyenge teljesítményt nyújtó hallgató. Ilyen magas pontszámot azonban – érthető módon – egy hallgató sem ért el.

A tollbamondások értékelésekor tehát az összes elkövethető hiba legfeljebb 10 százalékát elkövető hallgatók teljesítményét tekintettük a legjobbnak (100–90%-os teljesítmény); innen 10 százalékonként lefelé haladva jelöltünk ki egy-egy értékfokozatot, végül az összes hiba 50%-át elkövető hallgatók teljesítményét értékeltük a még értékelhető leggyengébbnek. A tollbamondások eredményét a 2. táblázat alapján állapítottuk meg.

Értékelés	Teljesítmény – százalékos értékben	Helyesírási hibák pontértéke
A	100–90	0–5
B	89–80	6–11
C	79–70	12–16
D	69–60	17–22
E	59–50	23–27
Fx	49–0	28–

2. táblázat: Értékelési táblázat a tollbamondásokhoz

5.3. Az óvó- és a tanítóképzős hallgatók helyesírási teljesítménye

A tanítóképzős hallgatók legjelentősebb csoportja (42,2%) a 89–80% közötti tartományban teljesített. Emellett viszonylag jelentős a „C” és a „D” kategóriákba tartozók aránya. A hallgatók 6,7%-a elérte a legjobb teljesítményt, 4,4%-os arányban ugyanakkor értékelhetetlen teljesítmény is előfordult. A statisztikai adatokat a 3. táblázatban foglaltuk össze.

¹ Az írásjelek használatában előforduló hibák javításában a nem szigorúan előíró jellegű írásjelhasználat eseteitől (Bakonyiné Kovács 2013: 31) eltekintettem, azaz a kötelező és az alternatív írásjelhasználat eseteit javítottam.

Értékelés	Teljesítményfokozat százalékos értékben	Hallgatók száma abszolút számokban	Hallgatók száma százalékban
A	100–90	3	6,7
B	89–80	19	42,2
C	79–70	12	26,7
D	69–60	9	20,0
E	59–50	0	0,0
Fx	49–0	2	4,4
Σ	–	45	100,0

3. táblázat: Az óvó- és a tanítóképzős hallgatók eredménye tollbamondásírás alapján

5.4. A magyar–egyéb szakos hallgatók helyesírási teljesítménye

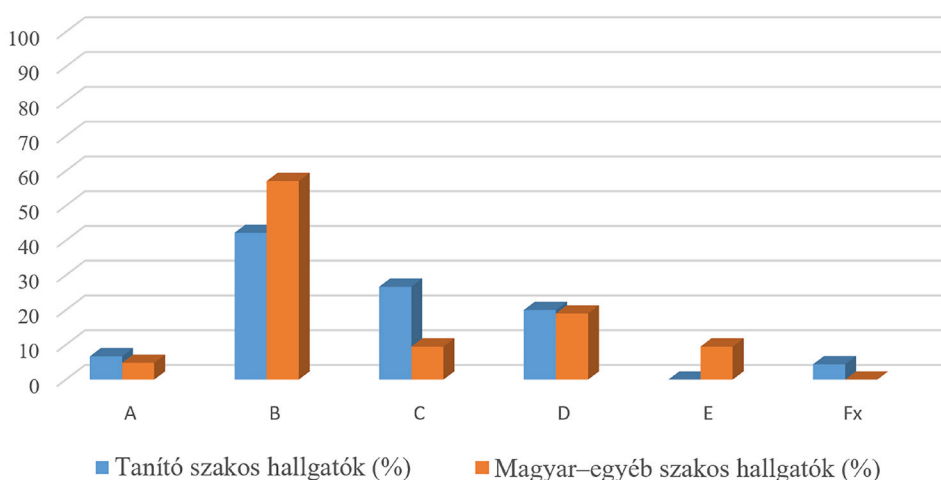
A magyar–egyéb szakos hallgatók legjelentősebb csoportja (57,1%) szintén a 89–80% közötti tartományban teljesített. Emellett viszonylag jelentős a „D” kategóriába tartozók aránya (19,0%), hasonlóan a tanító szakos társaikhoz. A „C” teljesítményre értékelt hallgatók aránya viszont jóval kevesebb, mint a tanító szakos hallgatók esetében. A hallgatóknak csak 4,8%a érte el a legjobb teljesítményt, értékelhetetlen teljesítmény pedig nem fordult elő. A statisztikai adatokat a 4. táblázatban foglaltuk össze.

Értékelés	Teljesítményfokozat százalékos értékben	Hallgatók száma abszolút számokban	Hallgatók száma százalékban
A	100–90	1	4,8
B	89–80	12	57,1
C	79–70	2	9,5
D	69–60	4	19,0
E	59–50	2	9,5
Fx	49–0	0	0,0
Σ	–	21	100,0

4. táblázat: A magyar–egyéb szakos hallgatók eredménye tollbamondásírás alapján

Ha a tanító szakos és magyar–egyéb szakos hallgatók teljesítményeit egymásra vetítjük, megállapíthatjuk, hogy kiegyenlítettebb képet mutat a tanító szakos hallgatók teljesítménye; ugyanakkor a még viszonylag „jó”-nak értékelhető első három kategória tekintetében összességében csak a „B” kategóriában jobb a magyar–egyéb szakos hallgatók teljesítménye. Az utolsó három kategóriából kettőben szintén a tanító szakosok dominálnak; ugyanakkor leggyengébb értékelés a magyar–egyéb szakosok között nem fordult elő. Az összesített eredmények diagramját a 2. ábrán láthatjuk.

Az óvó és tanító szakos és a magyar–egyéb szakos hallgatók összesített eredményei

2. ábra: Az óvó és a tanító szakos, valamint a magyar–egyéb szakos hallgatók teljesítményei összesítve

A statisztikai adatok alapján megállapíthatjuk, hogy túlságosan nagy különbség nincs a két különféle szakos hallgatók eredményei között helyesírási készségek tekintetében, inkább csak aránybeli eltolódásokat figyelhetünk meg. A fentiekhez azonban meg kell jegyeznünk azt, hogy a két csoport tanulmányainak időbeli előrehaladtában – ahogy fentebb jeleztük – van bizonyos fáziseltolódás; a két csoport közötti egy év e tekintetben, úgy tűnik, nem teljesen elhanyagolható.

5. Összegzés

Írásomban az anyanyelvi műveltség egyik fontos nyelvhasználati területével, a helyesírással, valamint a helyesírási képesség felmérésével foglalkoztam szlovákiai magyar gimnazisták és

pedagógusjelöltek körében. Kutatásom tárgyát egy, a szlovákiai Szabványosított Pedagógiai Mérések Nemzeti Intézete által lebonyolított, országos szintű próbamérés során felhasznált feladatlap képezte, illetve egy általunk összeállított tollbamondás. A vizsgálat alkalmas arra, hogy betekintést adjon a szlovákiai magyar fiatalok helyesírási sajátosságaiba.

A szlovákiai magyar tannyelvű középiskolákban a tanterv egyetlen órát sem irányoz elő a helyesírási képességek fejlesztésére, csupán a nyelvtani ismeretek átadása mellett a nyelvtanórákon van erre lehetőség. Ez megnehezíti mind a tanár, mind a tanuló munkáját is. A pedagógusjelöltek közül az óvó- és a tanítóképző szakos hallgatók a Beszédművelés című órán foglalkozhatnak helyesírási kérdésekkel, a magyar szakosok pedig külön kurzus keretében foglalkoznak egy szemeszterben helyesírással.

A felmérés alapján megállapíthatjuk, hogy a fiatalok többsége megfelelő felkészültséggel, helyesírási ismerettel rendelkezik, noha a helyzet e tekintetben nem tartható ideálisnak.

Irodalom

- AkH.¹² = Magyar Tudományos Akadémia 2015. *A magyar helyesírás szabályai. 12. kiadás.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Antalné Szabó Ágnes 2008. A helyesírási kultúra fejlesztésének régi-új technikái. *Anyanyelv-pedagógia* 3–4. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=109> (2015. január 30.)
- Bakonyiné Kovács Bea 2013. A központozás tanítása. In: Bozsik Gabriella (szerk.): *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl.* A Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok. Eszterházy Károly Főiskola. Eger. 21–32.
- Kiss Jenő 2010. Anyanyelvi órák a középiskolában: egy fölmérés tanulságaiból. *Magyartanítás* 5: 24–25.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás.* Osiris Kiadó. Budapest.
- Misad Katalin 2011. Standardtól eltérő helyesírási formák a szlovákiai magyar nyelvű sajtóban. In: Szabómihály Gizella – Lanstyák István (szerk.): *Nyelv. Magyarok Szlovákiában VII. kötet.* Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja. 133–147.
- Misad Katalin 2013. A magyar helyesírás helye és oktatásának tapasztalatai a pozsonyi magyar tanszéken. In: Bozsik Gabriella (szerk.): *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl.* A Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok. Eszterházy Károly Főiskola. Eger. 45–54.
- Nagy Natália 2016. Helyesírási sajátosságok a kárpátaljai magyar tanulók körében. In: Juhász György és mtsai. (szerk.): *Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban. A komáromi Selye János Egyetem 2016-os Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete.* Teológiai- és Humántudományi szekciók. CD-ROM. Selye János Egyetem. Komárom.

- Pomichal, Lubo 2013. Deformácia jazykového vkusu a podiel médií na potvorení reči. *Učiteľské noviny* 60/11: 11.
- Simon Szabolcs 2010. Országos szintű pedagógiai mérések tanulságai. A középiskolai magyar nyelv- és irodalomtanítás az írásbeli érettségi vizsga eredményeinek tükrében. In: Simon Szabolcs 2010. *Nyelvi szondázások. Alkalmazott nyelvészeti tanulmányok a szlovákiai magyar nyelvhasználat köréből*. Lilium Aurum Kiadó. Dunaszerdahely. 188–197.
- Simon Szabolcs 2013. Szlovákiai magyar fiatalok helyesírása néhány szempontból. In: Bozsik Gabriella (szerk.): *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl*. A Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok. Eszterházy Károly Főiskola. Eger. 55–62.
- Štátny vzdelávacie program – Maďarský jazyk a literatúra (Vzdelávacia oblasť: Jazyk komunikácia). Príloha ISCED 3A. Štátny pedagogický ústav. Bratislava. 2011. www.statpdu.sk (2013. 08. 15.)
- Szántó Báborka 2013. Pedagógusjelöltek nyelvjárási, valamint interferenciajelenségekkel magyarázható helyesírási hibái. In: Bozsik Gabriella (szerk.): *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl*. A Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok. Eszterházy Károly Főiskola. Eger. 63–72.